

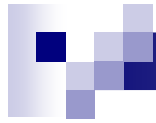
Az irodalomtudomány alapjai

Anglisztika alapszak

Germanisztika alapszak

Szerda 16.00-17.30

Gólyavár A

Irodalmi szöveg – retorika

Retorika:

cél:

a hallgatóság tudatos, célzatos befolyásolása,
meggyőzése, ismereteinek, véleményének,
kívánságainak manipulálása, **speciális
szövegjegyek** alkalmazásával

A „klasszikus” retorika szerkezete

A beszédmű megalkotásának „rendje”:

= lat. **officia oratoria**

- 1) inventio
- 2) dispositio
- 3) **elocutio**
- 4) memoria
- 5) pronuntiatio

3.) lat. **elocutio** - ,ékesszólás' (gör. lexisz)

A) **stíluskövetelmények** (virtutes elocutionis):

- **világosság**

- **szabatosság**

- **tisztaság**

3.) lat. **elocutio** - ,ékekesszólás' (gör. lexisz)

B) **stílusfajták/-szintek** (genera elocutionis):

a) genus humile: **mindennapi/közönséges**
stílus szint (lat. docere).

b) genus medium/mediocre: **középső**
stílus szint (lat. delectare).

c) genus grande/grave/sublime:
magas/emelkedett stílus szint
magas/magasztos stílus) (lat. movere).

3.) lat. **elocutio** - ,ékesszólás' (gör. lexisz)

stílus – hitelesség

tisztaság – értelmezési lehetőség
(lat. obscuritas - ,homályosság')

díszítés – lat. ornatus (költői szövegek)
(lat. delectare elv)

3) lat. **elocutio** - ,ékeksszólás' (gör. lexisz)

C./ stíluskategóriák/-alakzatok
lat. figurae elocutionis

1./ hangalakzatok

2./ szóalakzatok

3./ mondataalakzatok

4./ gondolatalakzatok

elemi műveletek minden szinten:

- **adjekció** - lat. adjecito (vö. van Dijk: **addíció**)
- **detrakció** – lat. detractio (vö. van Dijk **ellipszis**)
- **transzmutáció** – lat. transmutatio (vö. van Dijk **permutáció**)
- **immutáció** – lat. immutatio (vö. van Dijk **szubsztitúció**)

ADJEKCIÓ

A./ szintaktikai

gör. epanalepszisz

Az éj, az éj, az éj s az éjbe-mélybe halva
Kezdődik csöndesen az óceán siralma,
Matróz hajóra kap.

Az ember felzokog, azt mondja „miserére”
S az ég, a lége zokog, felel a bús zenére
És sír, zokog a hab.

(Victor Hugo: Az éj, az éj, az éj
Ford. Kosztolányi Dezső)

ADJEKCIÓ

A./ szintaktikai

gör. anafora

Te vagy az, aki után lámpással futottam.

Te vagy az, akit vakon is megtaláltam.

Te vagy az, akiért érdemes az élet.

Te vagy az, akibe egyszer majd belehalok.

(Kassák Lajos: Négy sorok I.)

ADJEKCIÓ

A./ szintaktikai

gör. **epifora**

Morogva meglapulnak otthon az előkelők,
zúgolódnak:

„Pusztá helyre hajtja ki népét, **éjjel-nappal falakat épít,**

Nem lágyítja meg panasz és jaj, **éjjel-nappal falakat épít,**

Anyától fiát elszakítja, **éjjel-nappal falakat épít,**

Asszonytól urát elszakítja, **éjjel-nappal falakat épít,**

A jegykendőket elszakítja, **éjjel-nappal falakat épít...**”

(Gilgames-eposz, ford. Rákos Sándor)

ADJEKCIÓ

A./ szintaktikai

gör. szimploke

S széles tenyerével megragadá

A légyszivü kántor gallérját,

S fölemelte a térdepelésből,

Hogy talpa sem érte **a földet**,

Aztán meg letevé,

Hogy az orra is érte **a földet**.

(Petőfi S.: A helység kalapácsa)

ADJEKCIÓ

A./ szintaktikai

gör. anadiploszisz

- Bizony csak meghalok, anyám, édesanyám,
Görög Ilonáért, **karcsú derekáért,**
Karcsú derekáért, gombos ajakáért,
Gombos ajakáért, piros orcájáért.

(Görög Ilona, székely népballada)

ADJEKCIÓ

A./ szintaktikai

gör. küklosz

Milyen csonka ma a Hold,

Az éj milyen sivatag, néma,

Milyen szomorú vagyok én ma,

Milyen csonka ma a Hold.

(Ady Endre: Kocsi-út az éjszakában)

ADJEKCIÓ

A./ szintaktikai

gör. poliszindeton

Most tél van **és** csend **és** hó **és** halál,

A föld megőszült,

Nem hajszálanként, mint a boldog ember,

Egyszerre őszült az meg, mint az isten.

(Vörösmarty Mihály: Előszó)

ADJEKCIÓ

A./ szintaktikai

gör. alliteráció

Elindítja szőrpamacsát,
Kiereszti **k**edves bocsát,
Küldi lápra **k**ullognia,
Bokron – **b**erken **b**allagnia,
Irtás szélén csörtetnie,
Tisztás **t**ájon **t**örtetnie.
(Kalevala)

ADJEKCIÓ

B. Szemantikai

gör. hiperbola

Zsigmond király, **te vadállat**,

Ne nyomjad úgy a vállamat.

(Petőfi S.: Kont és társai)

ADJEKCIÓ

B. Szemantikai

gör. **klimax**

Kertem nárciszokkal

Végi ültetéd,

Csörgő patakokkal

Fáim éltetéd,

Rám ezer virággal

Szórtad a tavaszt

S égi boldogsággal

Fűszerezted azt.

(Csokonai Vitéz Mihály: A Reményhez)

ADJEKCIÓ

B. Szemantikai

gör. pleonazmus

Saját két szememmel láttam

Gör. tautológia

Nevetséges az, amin nevetni lehet.

DETRAKCIÓ

A. szintaktikai

gör. ellipszis

Lélek az ajtón se be se ki!

(Arany János: Tetemre hívás)

DETRAKCIÓ

A. szintaktikai

gör. aszindeton

Ha egy úri lócsiszárral

Találkoztam s bevert sárral:

Nem pöröltem, -

Félreálltam, letöröltem.

(Arany János: Epilógus)

DETRAKCIÓ

B. Szemantikai

gör. antiklimax

Most... árva énekem, mi vagy te?

Elhunyt daloknak lelke tán,

Mely temetőből, mint kísértet,

Jár még föl a halál után...?

Hímzett, virágos szemfedél...?

Szó, mely kiált a pusztaságba...?

(Arany János: Letérszem a lantot)

DETRAKCIÓ

A. Szemantikai

gör. litotész

Ami pedig Szűcs György gazdát

Máskülönben illeti:

Nem bolond ember volt ám ő:

Ládájába' pénz, egy bögre,

Azonkívül juha, ökre

És – számara volt neki.

(Arany János: A bajusz)

TRANSZMUTÁCIÓ

A. SZINTAKTIKAI

lat. inversio

Megáradva hulla **könnye két szemének**

Az ábrázatjára kedves szülőjének.

(Arany János: Toldi VI.)

TRANSZMUTÁCIÓ

A. SZINTAKTIKAI

gör. hiperbaton

Menvén hát Jónás, első nap kiére
Egy sátrakkal telt, csillagforma térre,
S az árusok **közt**, akik vad szakállát
És lotyos, rongyos ragadós ruháját
Ahol helyet, vón, kórusban nevették,
Kiáltott, mint az Úr meghagyta, ekként...
(Babits Mihály: Jónás könyve)

TRANSZMUTÁCIÓ

A. SZINTAKTIKAI

gör. kiazmus

S mint **álmos ólom** ez a kriptabolt,

Oly **ólmos álom** élted és a kor.

(Babits Mihály: Ősz, kriptá, ciprus, szüret, tánc,
kobold)

IMMUTÁCIÓ/SZUBSZTITÚCIÓ

A. Szintaktikai

Költői kérdés:

Meddig élsz még vissza, Catilina,
béketűrésünkkel?

(Ciceró)

IMMUTÁCIÓ/SZUBSZTITÚCIÓ

B. Szemantikai

gör. szinekdoché

De a basa még él mennykő nagy hasával

S Kukoricza Jancsit célozza **vasával**.

(Petőfi S.: János Vitéz)

IMMUTÁCIÓ/SZUBSZTITÚCIÓ

B. Szemantikai

gör. antonomázia

József fia = Jézus

Az utolsó lovag = I. Miksa császár

A pokol fejedelme = ördög

IMMUTÁCIÓ/SZUBSZTITÚCIÓ

B. Szemantikai

gör. szinesztézia

Karollak, vonlak s mégsem érlek el,
Itt a **fehér csönd**, a fehér lepel.

(Ady E.: A fehér csönd)

Nekropoliszban zene zendült

Egy **süket**, **ősz**i napon.

Én már meghaltam akkor régen.

S feküdtem vörös ravatalon.

(Ady E.: Költözés átok-városból)

IMMUTÁCIÓ/SZUBSZTITÚCIÓ

B. Szemantikai

gör. perszonifikáció

Beszél a fákkal a bús őszi szél,
Halkan beszélget, nem hallhatni meg,
Vajon mit mond nekik? Beszédire
A fák merengve rázzák fejöket.
(Petőfi S.: Beszél a fákkal a bús őszi szél)

A „klasszikus” retorika szerkezete

A beszédmű megalkotásának „rendje”:

= lat. **officia oratoria**

- 1) inventio
- 2) dispositio
- 3) elocutio
- 4) **memoria**
- 5) **pronuntiatio**

Retorikai ismeretek

4. memoria - ,memorizálás‘, ,emlékezet‘

5. pronuntiatio – ,előadás‘